

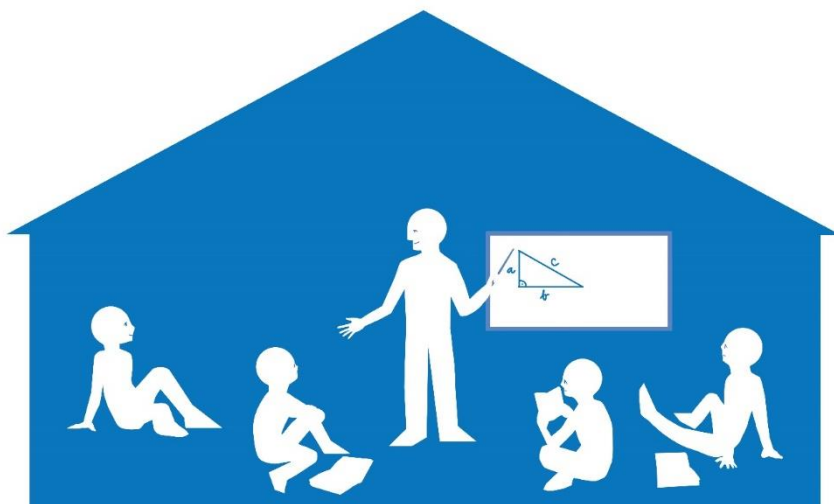

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Analýza vztahu mezi školní (ne)úspěšností na ZŠ a SŠ a nezaměstnaností

Silvia Zaťková a kolektiv

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

Agentura
pro sociální začleňování

Tento materiál vznikl za finanční podpory Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Výzkum, vývoj, vzdělávání v rámci projektu „**Inkluzivní a kvalitní vzdělávání v územích se sociálně vyloučenými lokalitami**“, reg. č. projektu CZ.02.3.62/0.0/0.0/15_001/0000586.

Více na www.socialni-zaclenovani.cz

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Poděkování

Autoři studie děkují Petrovi Langovi, analytikovy Agentury pro sociální začleňování, za cenné konzultace ohledně nastavení metodologického postupu předkládané analýzy. Za konzultace k předčasným odchodům ze středních škol děkují výzkumnici Andree Svobodové.

Copyright © Výzkumná zpráva „Analýza vztahu mezi školní (ne)úspěšností na ZŠ a SŠ a nezaměstnaností“ je licencována pod licencí Creative Commons CC BY 4.0, licenční podmínky jsou dostupné na adrese: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.cs>

Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Odbor pro sociální začleňování (Agentura), 2022

Obsah

1	Manažerské shrnutí	5
2	Úvod	6
2.1	Předčasné odchody a nezaměstnanost	6
2.2	Cíl výzkumu	7
2.3	Koncepty, indikátory a datové zdroje	7
3.2.1	Zvolené indikátory	7
3.2.2	Postup analýzy	9
3	Předčasné odchody ze ZŠ	10
3.1	Základní popis situace a její vývoj	10
3.2	Prostorový vzorec	10
4	Předčasné odchody ze SŠ	12
4.1	Základní popis situace a její vývoj	12
4.2	Prostorový vzorec	12
5	Nezaměstnanost mladistvých a mladých dospělých	15
5.1	Základní popis situace a její vývoj	15
5.2	Prostorový vzorec	15
6	Vztah předčasných odchodů a nezaměstnanosti	17
7	Závěr	18
8	Seznam literatury	19
9	Přílohy	21

Seznam tabulek

Tabulka 1 – Předčasné odchody ze ZŠ (2017 až 2020)	10
Tabulka 2 – Předčasné odchody ze ZŠ v krajích	10
Tabulka 3 – Předčasné odchody ze SŠ (2017 až 2020)	12
Tabulka 4 – Předčasné odchody ze SŠ v krajích	13
Tabulka 5 – Nezaměstnanost mladistvých a mladých dospělých (2017 až 2020)	15
Tabulka 6 – Nezaměstnanost do 19 let v krajích	15
Tabulka 7 – Korelace předčasných odchodů a nezaměstnanosti	17

Seznam map

Mapa 1 – Počet a podíl předčasných odchodů ze ZŠ – 2020, SO ORP (v %)	11
Mapa 2 – Počet a podíl předčasných odchodů ze SŠ – 2020, SO ORP (v %)	14
Mapa 3 – Počet a podíl nezaměstnaných do 19 let – prosinec 2020, SO ORP (v %)	16
Mapa 4 – Počet a podíl předčasných odchodů ze ZŠ – 2017, SO ORP (v %)	21
Mapa 5 – Počet a podíl předčasných odchodů ze ZŠ – 2018, SO ORP (v %)	21
Mapa 6 – Počet a podíl předčasných odchodů ze ZŠ – 2019, SO ORP (v %)	22
Mapa 7 – Počet a podíl předčasných odchodů ze SŠ – 2017, SO ORP (v %)	22
Mapa 8 – Počet a podíl předčasných odchodů ze SŠ – 2018, SO ORP (v %)	23
Mapa 9 – Počet a podíl předčasných odchodů ze SŠ – 2019, SO ORP (v %)	23
Mapa 10 – Podíl nezaměstnaných do 19 let – prosinec 2017, obce (v %)	24
Mapa 11 – Podíl nezaměstnaných do 19 let – prosinec 2018, obce (v %)	24
Mapa 12 – Podíl nezaměstnaných do 19 let – prosinec 2019, obce (v %)	25
Mapa 13 – Podíl nezaměstnaných do 19 let – prosinec 2020, obce (v %)	25
Mapa 14 – Počet a podíl nezaměstnaných do 19 let – prosinec 2017, SO ORP (v %)	26
Mapa 15 – Počet a podíl nezaměstnaných do 19 let – prosinec 2018, SO ORP (v %)	26
Mapa 16 – Počet a podíl nezaměstnaných do 19 let – prosinec 2019, SO ORP (v %)	27

Seznam zkratk

ASZ	Agentura pro sociální začleňování
ČSÚ	Český statistický úřad
ORP	obec (obce) s rozšířenou působností
SO ORP	správní obvod(y) obce (obcí) s rozšířenou působností
SŠ	střední škola (školy)
UoZ	uchazeč (uchazeči) o zaměstnání evidovaný (evidovaní) na Úřadu práce
ÚP	Úřad práce
ZŠ	základní škola (školy)

1 Manažerské shrnutí

Výzkum se zaměřuje na lepší porozumění fenoménu předčasných odchodů ze škol v ČR a jejich dopadů. **Jeho cílem je zmapovat vztah mezi předčasnými odchody ze ZŠ a SŠ s nezaměstnaností mladých, včetně zhodnocení vývoje napříč časem.**

Byl sledován **vývoj těchto indikátorů v posledních čtyřech letech (2017–2020):**

- **Předčasné odchody ze ZŠ** (žáci, kteří opouštějí školu po ukončení povinné školní docházky v 7. nebo 8. ročníku): napříč sledovaným obdobím se počet předčasných odchodů stabilně pohyboval kolem 3 500 a jejich podíl se pohyboval v intervalu 4,3 až 4,6 %. Nejzatíženějším krajem v tomto ohledu je trvale kraj Ústecký, velmi vysoké podíly odchodů jsou zaznamenávány také v Karlovarském a Plzeňském kraji
- **Předčasné ukončení denního studia na SŠ** (žáci denního studia, kteří ukončili studium, protože a) ukončili vzdělávací program bez předepsané zkoušky, b) přestali být žákem školy pro nepostoupení do vyššího ročníku, nesplnili podmínky pro konání zkoušky, c) zanechali vzdělávání nebo d) byli vyloučeni): mezi lety 2017 a 2019 se míra předčasných odchodů pohybovala v intervalu 11,3 až 12,1 %, pokles v roce 2020 (2,3 p. b.) je pak vysvětlitelný z velké části opatřeními reagujícími na pandemii covid-19. Nejvyšší podíly odchodů mají kraje Ústecký, Karlovarský, Liberecký a Moravskoslezský, v horní polovině se také nachází kraj Královéhradecký.
- **Podíl nezaměstnaných mladistvých a mladých dospělých** (evidovaných uchazečů o zaměstnání do věku 19 let): v prosinci roku 2020 dosahoval 2,2 %. Předtím, od roku 2017 do roku 2019, kontinuálně klesal počet uchazečů o zaměstnání do 19 let, podíl uchazečů dosahoval 2 % v roce 2017, 1,8 % v roce 2018 a 1,7 % v roce 2019. Mezi nejzatíženější kraje stabilně patří právě kraj Ústecký a dále kraje Karlovarský a Moravskoslezský, naopak nejmenší podíl nezaměstnaných se vyskytuje v Praze a ve Zlínském kraji.

Síla vztahu mezi předčasnými odchody ze ZŠ, předčasnými odchody ze SŠ a nezaměstnaností byla počítána pomocí korelační analýzy (založené na Pearsonově korelačním koeficientu r). Tyto podíly byly korelovány na územní úrovni SO ORP. Souvislost mezi uvedenými typy předčasných odchodů ze ZŠ a SŠ existuje. Sílu vztahu lze ale považovat za nízkou. Nejsilnější vztah byl indikován mezi předčasnými odchody na ZŠ a nezaměstnaností. Vztah mezi předčasnými odchody na SŠ a nezaměstnaností mladistvých a mladých dospělých ve věku 15 až 19 let se podobně jako vztah mezi předčasnými odchody ukazuje obdobně slabý. Pokud bychom uvažovali o vztahu mezi předčasnými odchody a nezaměstnaností jako o kauzálním, pak by předčasné odchody ze ZŠ vysvětlovaly nezaměstnanost z 24 až 34 % a předčasné odchody ze SŠ ze 2 až 6 %.

2 Úvod

2.1 Předčasné odchody a nezaměstnanost

Předčasné odchody ze vzdělávání jsou podmíněny širokým spektrem faktorů od individuální situace a rodinného zázemí žáka až po širší systémové nastavení sociálních a vzdělávacích politik (Bocan et al., 2018). Přestože Česká republika ve srovnání s dalšími zeměmi EU, jak ukazují předchozí studie (Trhlíková, 2015; Bocan et al., 2018), patří mezi ty s nižší mírou předčasných odchodů žáků ze vzdělávání, v posledních letech dochází k jejich nárůstu. Navíc se jejich míra v jednotlivých regionech v ČR velmi liší (Bocan et al., 2018; Svobodová 2022a).

Mezinárodní studie naznačují, že předčasné odchody ze vzdělávání se týkají častěji chlapců než děvčat, žáků s migrantským původem a ve vyšší míře se vyskytují v menších městech a na předměstích. V Česku je ale podíl odchodů chlapců a děvčat spíše vyrovnaný (Svobodová, 2022a, s. 8). Předčasnými odchody jsou zde ohroženi žáci z neúplných rodin, rodin s nízkými příjmy a nízkým vzděláním rodičů, ale také romští žáci, žáci se zdravotním znevýhodněním, včetně dětí se speciálními vzdělávacími potřebami (Bocan et al., 2018). V případě žáků ze sociálně vyloučených lokalit (a obecně ze sociálně znevýhodněného prostředí) jsou předčasné odchody ze vzdělávání specifické zejména ukončením povinné školní docházky dříve než v 9. ročníku ZŠ. Školní neúspěšnost pak žáky omezuje ve výběru střední školy a tím pak ovlivňuje i volbu povolání. Špatná volba oboru a nízká motivace je přitom jedním z nejčastějších důvodů, proč žáci ukončují studium na střední škole.

Předčasné odchody ze studia a ze vzdělávání jsou považovány za rizikový faktor sociálního vyloučení (Hloušková, 2014). Mohou mít velmi závažné dopady, nejzjevnějším důsledkem předčasných odchodů je to, že osoby předčasně odcházející ze vzdělávání představují více sociálně zranitelnou skupinu obyvatel. Předčasný odchod ze vzdělávání se následně promítá do ekonomické a sociální situace takového jednotlivce i jeho rodiny po celý život. Ukončení studia s velmi nízkou nebo nedostatečnou kvalifikací zvyšuje rizika nezaměstnanosti, nejistého zaměstnání často v tzv. „prekérních“ zaměstnáních a nízkých příjmů, což přispívá k mezigenerační reprodukci chudoby a sociálního vyloučení (Regionální stálá konference Ústeckého kraje, n.d; Trhlíková, 2013, 2015, 2018; Matoušek, 2019).

Předčasné odchody představují rovněž zvýšené společenské náklady pro systém sociálního i zdravotního zabezpečení. Nedávná analýza finančních dopadů předčasných odchodů ze vzdělávání ukázala, že v „důsledku jednoho předčasného odchodu ze vzdělávání veřejné rozpočty přijdou do roku 2067 o zhruba 13 mil. Kč ve srovnání s úspěšným vyučením. V případě úspěšného dokončení střední školy s maturitou by pak byla celková bilance veřejných rozpočtů vyšší o 22 mil. Kč“ (Matoušek, 2019, s. 2).

2.2 Cíl výzkumu

Předkládaný výzkum se zaměřuje na lepší porozumění fenoménu předčasných odchodů ze škol v ČR a jejich dopadů. Jeho cílem je zmapovat vztah mezi předčasnými odchody ze ZŠ a SŠ s nezaměstnaností mladých, včetně zhodnocení vývoje napříč časem.

2.3 Koncepty, indikátory a datové zdroje

Na konceptuální úrovni je důležité rozlišovat mezi **předčasnými odchody ze vzdělávání** (*early school leaving*) a **předčasnými odchody ze škol** (*school drop-out*). První kategorie, používaná Evropským statistickým úřadem (Eurostat), vypovídá o definitivním zanechání studia a odkazuje k podílu mladých lidí (ve věku 18–24 let), kteří získali nejvýše nižší sekundární vzdělání (v ČR se jedná o 2. stupeň ZŠ) a dále již nepokračovali ve vzdělávání¹ (Eurostat 2022). V druhém případě, tj. předčasných odchodů ze škol se jedná o situaci, kdy žák opouští školu před dosažením základního stupně vzdělání anebo před dokončením střední školy. Žáci předčasně odcházející ze studia se mohou vrátit a ve studiu pokračovat. Proto počty osob předčasně odcházejících ze škol jsou vyšší než počty předčasně odcházejících ze vzdělávání (Trhlíková, 2015, s. 7; Svobodová, 2022a, s. 5).

Pojem „předčasné odchody ze škol“ je v českém kontextu používán například Národním pedagogickým institutem či Agenturou pro sociální začleňování, která konkrétně předčasné odchody ze ZŠ společně s dalšími indikátory využívá při kvantitativním posouzení míry sociálního vyloučení v českých obcích v rámci tzv. indexu sociálního vyloučení (Lang & Matoušek, 2020).

3.2.1 Zvolené indikátory

Předčasné odchody ze ZŠ

Žáci opouštějící předčasně základní školu jsou žáci, kteří opouštějí školu po ukončení povinné školní docházky (tedy po devíti letech povinného studia) v 7. nebo 8. ročníku v důsledku propadnutí v některém z ročníků na 1. a/nebo 2. stupni. Tito žáci tedy nezískávají základní vzdělání². Školní neúspěšnost zároveň žáky omezuje ve výběru střední školy a

¹ Data jsou získávána z dotazníkového šetření Labour force survey (LFS) tj. mezinárodního statistického šetření v oblasti pracovního trhu a pracovních sil, prostřednictvím kterého je pravidelně sledována míra zapojení osob do formální a neformálního vzdělávání. Šetření se uskutečňuje v členských státech Evropské unie a realizuje ho Eurostat.

² Školský zákon stanoví, že „Ředitel školy může žákovi, který po splnění povinné školní docházky nezískal základní vzdělání, povolit po posouzení důvodů uvedených v žádosti jeho zákonného zástupce a na základě dosavadních výsledků vzdělávání žáka pokračování v základním vzdělávání, nejdéle však do konce školního roku, v němž žák dosáhne osmnáctého roku věku.“ (§ 55). V určitých případech může být žák starší (žákovi uvedenému v § 16 odst. 9 do 20 let, v případě žáků vzdělávajících se ve vzdělávacím programu základní školy speciální pak do 26 let). Jinou možností, jak si v budoucnosti zajistit stupeň základního vzdělání, je absolvování kurzu na základní nebo střední škole. Nabídka těchto kurzů je však velmi malá, kupříkladu v Brně poskytuje takový kurz v současnosti jen jediná základní škola (Svobodová, 2022b), v Praze poskytují tento kurz tři školy.

přecházejí zejména do oborů kategorie E (nižší střední odborné vzdělávání), což jsou tříleté nebo dvouleté obory s nižšími nároky v oblasti všeobecného i obecně odborného vzdělání a jsou určeny především „pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, např. pro absolventy dřívějších speciálních základních škol a žáky, kteří ukončili povinnou školní docházku v nižším než 9. ročníku základní školy. Obory připravují pro výkon jednoduchých prací v rámci dělnických povolání a ve službách“ (NÚV, 2011–2022).

Za předčasný odchod ze ZŠ je v souladu s konceptuálním vymezením považována situace, kdy žák ukončí povinnou školní docházku v systému základního vzdělávání v 7. nebo 8. ročníku. Indikátor se vztahuje pouze k běžným třídám, tzn. nejsou zahrnuti žáci předčasně ukončující povinnou školní docházku ve speciálních třídách³ nebo na víceletých gymnáziích. Data k předčasným odchodům ze škol lze čerpat ze školních výkazů⁴ (matrik)⁵, které pravidelně vyplňují školy a školská zařízení a dále je předávají MŠMT k hromadnému zpracování. Zvolená data k ukončení povinné školní docházky jsou ve výkazech uvedena vždy zpětně za uplynulý školní rok. Podíl předčasných odchodů se vztahuje k celkovému počtu žáků, kteří v daný školní rok ukončili povinnou školní docházku.

Předčasné odchody ze SŠ (resp. předčasné ukončení denního studia na SŠ)

Obdobně lze **předčasné odchody ze středních škol** vysledovat ze školních matrik, ve kterých se eviduje způsob ukončení vzdělávání v SŠ⁶. Tato data obsahují informace „o všech osobách, které byly v období od 1. října [...] minulého roku do 30. září aktuálního roku alespoň jeden den žáky školy nebo měly v tomto období přerušené vzdělávání nebo konaly v tomto období závěrečnou nebo maturitní zkoušku“ (MŠMT, 2017), a to vždy k rozhodnému datu 30. 9. daného roku. „Nevykoná-li žák úspěšně maturitu, závěrečnou zkoušku nebo absolutorium v konzervatoři v řádném termínu, zůstává žákem školy do 30. června školního roku, v němž měl vzdělávání řádně ukončit.“ (MŠMT, n.d., s. 7)

V souladu s předchozími výzkumy (Trhlíková, 2013; Svobodová, 2022) je za předčasný odchod, resp. za **předčasné ukončení denního studia na SŠ**, považována situace, kdy žák denního studia ukončil studium v daném školním roce z následujících důvodů:

- ukončil vzdělávací program bez předepsané zkoušky,

³ Předčasné odchody ze speciálních tříd zde nejsou diskutovány proto, že do speciálních tříd jsou zařazováni žáci jen s vyššími stupni podpůrných opatření, souvisejícími primárně se závažnějším zdravotním znevýhodněním.

⁴ Data z výkazů byla poskytnuta MŠMT. Díky dlouhodobé spolupráci jsou tato data průběžně využívána v analytické činnosti ASZ.

⁵ Školní matrika školy/školského zařízení označuje ve školském zákoně č. 561/2004 Sb. evidenci dětí, žáků a studentů škol a školských zařízení. Předávání údajů upravuje vyhláška č. 364/2005 Sb., o vedení dokumentace škol a školských zařízení a školní matriky a o předávání údajů z dokumentace škol a školských zařízení a ze školní matriky (vyhláška o dokumentaci škol a školských zařízení), ve znění pozdějších předpisů. Předávání probíhá ve dvou obdobích: v „hlavním podzimním sběru“ k rozhodnému datu 30. 9. a v „jarním aktualizacím sběru“ k rozhodnému datu 31. 3. (MŠMT, 2017).

⁶ Tato data nejsou součástí výkazů. Data z matrik týkající všech žáků, kteří v daném roce ukončili vzdělávání v SŠ, poskytlo MŠMT pro účely této analýzy.

- přestal být žákem školy pro nepostoupení do vyššího ročníku, nesplnil podmínky pro konání zkoušky,
- zanechal vzdělávání,
- byl vyloučen.

U prvního zmíněného důvodu je třeba poznamenat, že se může týkat i žáků, kteří studium dokončili úspěšně později v opravném termínu⁷ (jejich dopočítání není možné ani z obdržené struktury dat a ani z dat následujících let). V tomto případě se tedy nejedná o úplný odchod žáků ze vzdělávání, nicméně se jedná o rizikovou situaci, která k úplnému odchodu může vést (Trhlíková, 2013). Nejsou zde zahrnuti žáci, kteří přestoupili na jinou školu, ani cizinci, kteří ukončili studium a kteří se odstěhovali z ČR, nebo žáci, kteří přešli na jinou školu.

Indikátor se vztahuje pouze k dennímu studiu, bez započítání žáků z nástavbového studia, protože žáci odcházející z nástavbového studia již mají ukončené odborné vzdělání. Nejsou zde zahrnuty jiné než denní formy studia. Podíl předčasných odchodů se vztahuje k počtu žáků denního studia.

Podíl nezaměstnaných mladistvých a mladých dospělých

Podíl nezaměstnaných v této věkové skupině je pro účely této studie zjišťován z dat Úřadu práce. Konkrétně byl zvolen indikátor s kódovým označením UC0019, který zachycuje počet evidovaných uchazečů o zaměstnání do věku 19 let (o zaměstnání je možné se ucházet po dosažení věku 15 let). Aby bylo možné vypočítat podíl takto nezaměstnaných na úrovni obcí a vyšších územních celků, byla využita data ČSÚ k počtu obyvatel ve věkové kategorii 15 až 19 let v obci. Data od Úřadu práce jsou vždy k prosinci daného roku, data od ČSÚ jsou vždy k 31. 12. daného roku.

3.2.2 Postup analýzy

Pro zachycení **vývoje** jednotlivých indikátorů byly zvoleny poslední čtyři roky, za něž jsou k dispozici relevantní dostupná data. V případě předčasných odchodů jde o školní roky 2016/2017 až 2019/2020⁸, v případě nezaměstnanosti o roky 2017 až 2020.

Síla vztahu mezi předčasnými odchody ze ZŠ, předčasnými odchody ze SŠ a nezaměstnaností bude počítána pomocí korelační analýzy (založené na Pearsonově korelačním koeficientu r). Do této analýzy tak vstupují podíly představených dat za jednotlivé roky. Tyto podíly jsou korelovány na územní úrovni SO ORP.

⁷ Běžné je konání opravné zkoušky v totožném školním roce. Pro konání opravné zkoušky je však možné podle školského zákona (zákon č. 561/2004, § 69) v závažných případech určit termín do září následujícího školního roku. Žák může maturitní zkoušku vykonat nejpozději do 5 let od data, kdy přestal být žákem školy (ŠZ).

⁸ Pro jednodušší prezentaci dat dále v textu je pro školní rok 2016/2017 použito označení rok 2017. Stejná logika platí i pro zbývající školní roky.

3 Předčasné odchody ze ZŠ

3.1 Základní popis situace a její vývoj

V roce 2020 opustilo předčasně běžné třídy ZŠ 3 679 žáků a podíl těchto odchodů dosáhl 4,3 % ze všech žáků, kteří v tomto roce ukončili povinnou školní docházku. Napříč sledovaným obdobím nejde o hodnoty, které by nějak vybočovaly – počet předčasných odchodů se stabilně pohybuje kolem 3 500 a jejich podíl se pohybuje v intervalu 4,3 až 4,6 %. Více viz Tabulka 1.

Tabulka 1 – Předčasné odchody ze ZŠ (2017 až 2020)

	2017	2018	2019	2020
Počet předčasných odchodů	3 515	3 495	3 630	3 679
Počet žáků, kteří dokončili povinnou šk. docházku	76 985	78 486	80 914	85 511
% podíl předčasných odchodů	4,6	4,5	4,5	4,3

3.2 Prostorový vzorec

Při pohledu na předčasné odchody dle jednotlivých krajů je patrné, že situace napříč Českem výrazně variuje. Nejzatíženějším krajem v tomto ohledu je trvale kraj Ústecký, kde se podíly předčasných odchodů mezi lety 2017 až 2020 pohybovaly v intervalu 9,0 až 9,8 %. Velmi vysoké podíly odchodů jsou zaznamenávány také v Karlovarském a Plzeňském kraji. Naopak nejmenší podíly odchodů jsou trvale zaznamenávány v Praze a ve Zlínském kraji. Více viz Tabulka 2.

Tabulka 2 – Předčasné odchody ze ZŠ v krajích

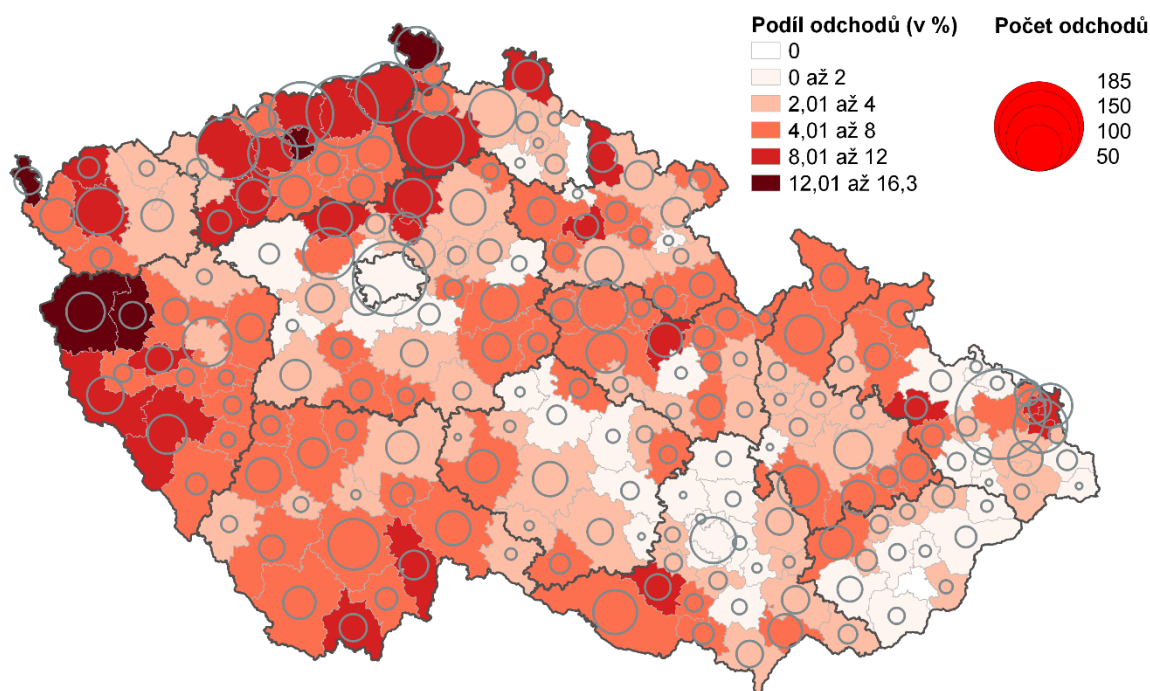
	Počet odchodů				% podíl odchodů			
	2017	2018	2019	2020	2017	2018	2019	2020
Hlavní město Praha	124	124	124	125	1,8	1,7	1,6	1,5
Jihočeský kraj	252	266	277	289	5,2	5,4	5,4	5,5
Jihomoravský kraj	255	236	228	253	3,1	2,8	2,6	2,7
Karlovarský kraj	178	147	161	141	7,9	6,9	7,2	6,4
Kraj Vysočina	117	105	107	124	2,9	2,6	2,7	2,8
Královéhradecký kraj	197	166	191	193	4,7	4,0	4,3	4,3
Liberecký kraj	226	173	199	187	6,5	4,9	5,6	4,9
Moravskoslezský kraj	466	497	461	483	5,0	5,2	4,9	4,8
Olomoucký kraj	173	185	196	201	3,8	3,9	4,1	4,0
Pardubický kraj	165	188	177	212	4,2	4,7	4,2	4,9
Plzeňský kraj	246	289	265	266	5,9	6,7	6,1	5,8
Středočeský kraj	406	380	419	431	4,3	3,8	4,0	3,8
Ústecký kraj	600	633	692	670	9,0	9,3	9,8	9,2
Zlínský kraj	110	106	133	104	2,4	2,2	2,8	2,1

Ještě podrobnější územní pohled na předčasné odchody ze ZŠ nabízí Mapa 1, která zobrazuje situaci v jednotlivých správních obvodech ORP v roce 2020. Nevyšší podíly odchodů mají SO ORP Bílina (16,3 %), Rumburk (15,5 %), Aš (12,7 %), Tachov (12,5 %) a Stříbro (12 %). Na druhé straně spektra se nacházejí SO ORP, kde nedošlo k žádnému předčasnému odchodu – jde o Jilemnici a Luhačovice. Jak dokládají absolutní počty nejvíce žáků opustilo ZŠ předčasně v Ostravě (185), Praze (125) a Ústí nad Labem (118).

Detailní pohled na rozložení předčasných odchodů ze ZŠ v předchozích třech letech zobrazují mapy 4–6 v příloze.

Mapa 1 – Počet a podíl předčasných odchodů ze ZŠ – 2020, SO ORP (v %)

4 Předčasné odchody ze SŠ

4.1 Základní popis situace a její vývoj

V roce 2020 bylo Česku evidováno 37 656 předčasných odchodů ze SŠ. Podíl těchto odchodů na celku všech žáků (416 202) činil 9,0 %, a lze tak říci, že každý jedenáctý žák opustil SŠ předčasně. Za sledované období čtyř let byl rok 2020 rokem s nejnižší mírou předčasných odchodů ze SŠ. Mezi lety 2017 a 2019 se míra předčasných odchodů pohybovala v intervalu 11,3 až 12,1 %, jinak řečeno, předčasně opouštěl SŠ přinejmenším každý osmý až devátý žák. Mimořádný rozdíl mezi rokem 2019 a 2020 (2,3 p. b.) je pak vysvětlitelný z velké části opatřeními reagujícími na pandemii covid-19. Více viz Tabulka 3.

Tabulka 3 – Předčasné odchody ze SŠ (2017 až 2020)

	2017	2018	2019	2020
a) Ukončení vzdělávacího programu bez předepsané zkoušky	24 672	24 603	24 282	23 637
b) Nepostoupení do vyššího ročníku, nesplnění podmínek pro konání zkoušky	4 671	4 716	4 623	1 972
c) Zanechání vzdělávání	17 322	16 071	15 565	11 483
d) Vyloučení	1 095	1 018	893	564
CELKEM (a + b + c + d)	47 760	46 408	45 363	37 656
CELKEM studujících žáků	393 934	395 305	399 729	416 202
% podíl žáků, kteří neukončili řádné studium	12,1	11,7	11,3	9,0

V roce 2019 (podobně jako v předchozích letech) nejčastěji odcházeli žáci 4. ročníku (20 043 žáků) a 1. ročníku (9 773 žáků). Zatímco ve 4. ročníku nejčastěji odcházeli právě z důvodu ukončení vzdělávání bez předepsané zkoušky, v prvním ročníku bylo nejčastějším důvodem zanechání vzdělávání. Lze předpokládat, že část těchto odcházejících po prvním ročníku se do vzdělávání vrací, například mění oborové zaměření nebo kategorii oborů vzdělávání (např. z maturitního oboru na nematuritní). Podle některých odborníků ovšem představuje hlavní problém českého středního školství tato tzv. školní mobilita, tedy změna zvoleného oboru, případně i opakovaná. „Meziškolní mobilita může být chápána pozitivně v tom smyslu, že poukazuje na flexibilitu školního systému umožňujícího studentům korigovat dřívější rozhodnutí ve věci volby studijního programu nebo konkrétní školy. Zároveň ale platí i to, že zvýšená meziškolní mobilita úzce souvisí se školní neúspěšností žáka, respektive žák, který jednou či vícekrát přešel na jinou školu, je častěji ohrožen předčasným odchodem“ (Svobodová, 2022c).

4.2 Prostorový vzorec

Stejně jako u předčasných odchodů ze ZŠ situace u předčasných odchodů ze SŠ výrazně variuje napříč jednotlivými kraji. Nejvyšší podíly odchodů mají kraje Ústecký, Karlovarský, Liberecký a Moravskoslezský, v horní polovině se také nachází kraj Královéhradecký. Zdaleka nejvyšší podíl předčasných odchodů byl zaznamenán v Ústeckém kraji v roce 2017, kdy více

než každý pátý žák opustil SŠ předčasně (18,5 %). Nejnižší podíly předčasných odchodů má stabilně Zlínský kraj (5,8 % v roce 2019) společně s krajem Vysočina (6,9 % v roce 2019). Více viz Tabulka 4.

Tabulka 4 – Předčasné odchody ze SŠ v krajích

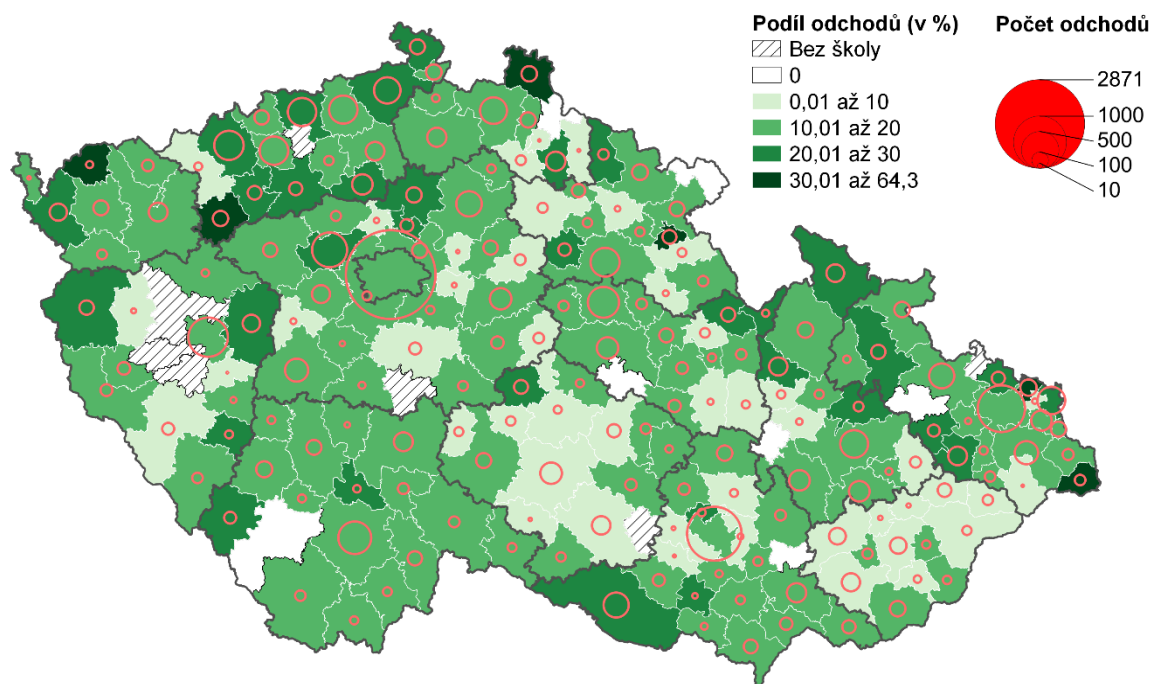
	Počet odchodů				% podíl odchodů			
	2017	2018	2019	2020	2017	2018	2019	2020
Hlavní město Praha	6 157	6 172	4 335	4 762	10,5	10,3	7,0	7,4
Jihočeský kraj	2 894	2 858	1 805	2 347	11,5	11,3	7,0	8,8
Jihomoravský kraj	4 940	4 840	3 374	4 100	11,3	11,1	7,7	9,0
Karlovarský kraj	1 517	1 373	1 018	963	14,7	13,5	10,0	9,4
Kraj Vysočina	1 974	1 848	1 344	1 542	10,3	9,5	6,9	7,5
Královéhradecký kraj	2 934	2 810	1 869	2 231	13,3	13,0	8,6	10,0
Liberecký kraj	2 077	2 093	1 417	1 607	14,1	14,1	9,4	10,1
Moravskoslezský kraj	5 934	5 502	3 775	4 600	13,2	12,3	8,4	9,9
Olomoucký kraj	2 694	2 772	1 908	2 222	10,7	11,0	7,5	8,4
Pardubický kraj	2 399	2 311	1 672	1 975	11,8	11,3	8,1	9,2
Plzeňský kraj	2 384	2 317	1 486	1 904	11,6	11,2	7,1	8,6
Středočeský kraj	4 225	4 338	3 139	3 570	11,7	12,0	8,5	9,3
Ústecký kraj	5 629	5 064	3 611	4 152	18,5	16,7	11,8	13,1
Zlínský kraj	2 002	2 110	1 341	1 681	8,8	9,2	5,8	7,0
ČR	47 760	46 408	32 094	37 656	12,1	11,7	8,0	9,0

Podrobnější územní pohled na předčasné odchody ze SŠ nabízí Mapa 2, která zobrazuje situaci v jednotlivých správních obvodech ORP v roce 2020. Nevyšší podíly odchodů mají SO ORP Jablunkov (36 %), Kraslice (31,1 %), Nýřany (30,9 %) a Kuřim (22,9 %). Na druhé straně spektra se nacházejí SO ORP, kde nedošlo k žádnému předčasnému odchodu – jde o Hlinsko a Konice. K předčasným odchodům nedošlo také v dalších třech SO ORP, ovšem z toho důvodu, že na těchto územích žádná SŠ nepůsobí (Votice, Náměšť nad Oslavou, Kravaře). Z hlediska absolutních počtů nejvíce žáků opustilo SŠ předčasně v Praze (4 762), Brně (2 210), Ostravě (1 617) a Plzni (1 065).

Detailní pohled na rozložení předčasných odchodů ze SŠ v předchozích třech letech poskytují mapy 7–9 v příloze.

Mapa 2 – Počet a podíl předčasných odchodů ze SŠ – 2020, SO ORP (v %)

5 Nezaměstnanost mladistvých a mladých dospělých

5.1 Základní popis situace a její vývoj

V prosinci roku 2020 dosahoval podíl nezaměstnaných mezi osobami do 19 let 2,2 %, práci prostřednictvím ÚP hledalo 10 957 takových uchazečů. Za poslední čtyři sledované roky je to nejvyšší počet i podíl nezaměstnanosti mladistvých a mladých dospělých – předtím, od roku 2017 do roku 2019, kontinuálně klesal počet uchazečů o zaměstnání do 19 let, podíl uchazečů dosahoval 2 % v roce 2017, 1,8 % v roce 2018 a 1,7 % v roce 2019. Napříč časem je poměrně stabilní poměr mezi uchazeči o zaměstnání do 19 let a všemi evidovanými uchazeči – jejich podíl v roce 2018 byl 3,7 %, v roce 2019 3,9 % a v roce 2020 3,8 %; jen v roce 2017 byl jejich podíl nižší (3,3 %). Více viz Tabulka 5.

Tabulka 5 – Nezaměstnanost mladistvých a mladých dospělých (2017 až 2020)

	2017	2018	2019	2020
Počet evidovaných UoZ	276 979	228 523	212 267	286 484
Počet evidovaných UoZ do 19 let	9 152	8 361	8 236	10 957
Počet obyvatel ve věku 15–19 let	462 200	467 391	478 030	490 450
% nezaměstnanost do 19 let	2,0	1,8	1,7	2,2
% podíl UoZ do 19 let na všech UoZ	3,3	3,7	3,9	3,8

5.2 Prostorový vzorec

Stejně jako předčasné odchody ze ZŠ a SŠ, i nezaměstnanost napříč kraji variuje. Nejvyšší míra byla indikována v roce 2020 v Ústeckém kraji (4,1 %). Mezi nejzatíženější kraje stabilně patří právě kraj Ústecký a dále kraje Karlovarský a Moravskoslezský, naopak nejmenší podíl nezaměstnaných se vyskytuje v Praze a ve Zlínském kraji. Více viz Tabulka 6.

Tabulka 6 – Nezaměstnanost do 19 let v krajích

	N nezaměstnaných				% podíl nezaměstnaných			
	2017	2018	2019	2020	2017	2018	2019	2020
Hlavní město Praha	458	431	389	664	1,0	0,9	0,8	1,3
Jihočeský kraj	429	412	391	579	1,5	1,4	1,3	1,9
Jihomoravský kraj	1 011	987	870	1212	2,0	2,0	1,7	2,3
Karlovarský kraj	295	339	342	530	2,2	2,5	2,5	3,8
Kraj Vysočina	364	295	320	382	1,6	1,3	1,4	1,6
Královéhradecký kraj	416	389	439	474	1,7	1,6	1,7	1,8
Liberecký kraj	444	432	399	532	2,2	2,1	1,9	2,5
Moravskoslezský kraj	1 566	1 321	1 404	1 589	2,9	2,4	2,5	2,8
Olomoucký kraj	550	449	472	649	2,0	1,6	1,7	2,2
Pardubický kraj	393	323	330	425	1,7	1,4	1,4	1,7
Plzeňský kraj	331	332	374	501	1,3	1,3	1,5	1,9
Středočeský kraj	1 057	965	972	1 388	1,8	1,6	1,5	2,1

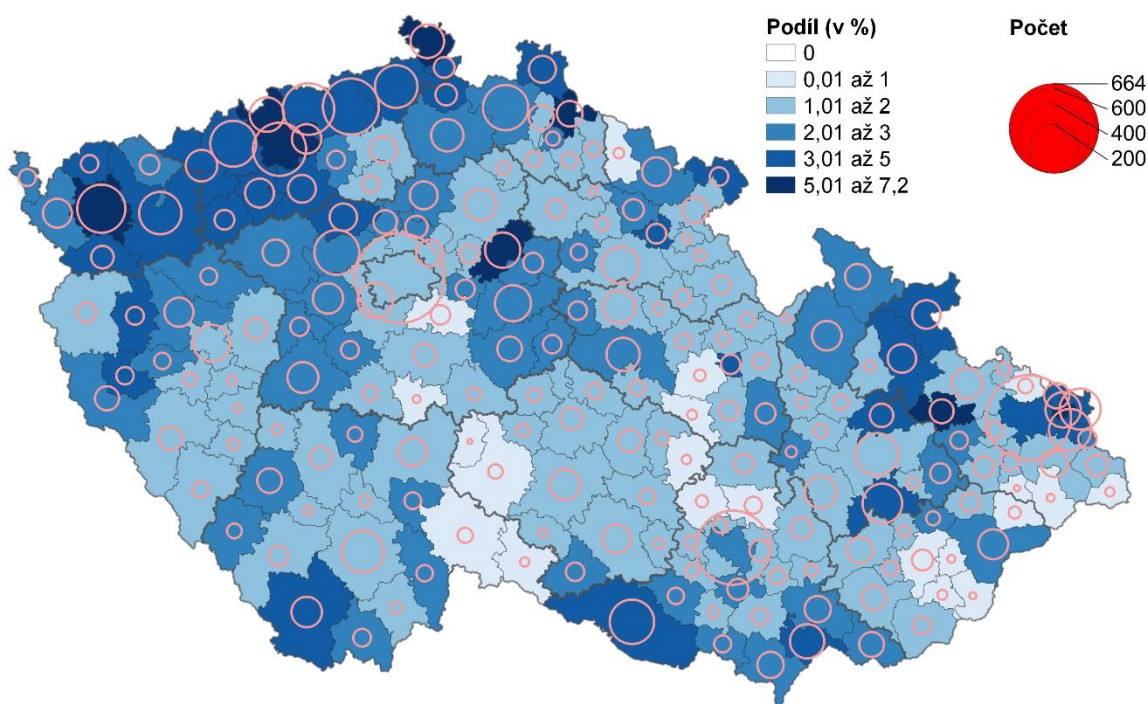

Ústecký kraj	1 507	1 396	1 231	1 687	3,9	3,6	3,1	4,1
Zlínský kraj	331	290	303	345	1,3	1,1	1,2	1,3

Podrobnější pohled na územní distribuci nezaměstnaných do 19 let nabízí mapa 3, která se vztahuje k roku 2020 a k SO ORP. Zdaleka nejvyšší podíly nezaměstnaných byly evidovány v SO ORP Vítkov (7,2 %), Most (6,4 %), Bílina (6,2 %), Orlová (6,1 %) a Tanvald (6,0 %). Na opačném pólu se vyskytuje několik SO ORP, v nichž byly evidovány jen nižší jednotky nezaměstnaných – například Frenštát pod Radhoštěm, Valašské Klobouky, Frýdlant nad Ostravicí, Pacov, Vizovice a Jablunkov. Naopak nejvíce evidovaných nezaměstnaných bylo zaznamenáno v Praze (664) a SO ORP Ostrava (594), Brno (452), Ústí nad Labem (259) a Most (233).

Územní distribuci nezaměstnanosti mladistvých a mladých dospělých v předchozích třech letech zobrazují mapy 10–16 v příloze.

Mapa 3 – Počet a podíl nezaměstnaných do 19 let – prosinec 2020, SO ORP (v %)

6 Vztah předčasných odchodů a nezaměstnanosti

Sílu vztahu mezi předčasnými odchody na ZŠ, předčasnými odchody na SŠ a nezaměstnaností lze vypočítat prostřednictvím korelační analýzy. Do této analýzy tak vstupují podíly představených dat za jednotlivé roky. Tyto podíly jsou korelovány na územní úrovni SO ORP. Výsledky analýzy (založené na Pearsonově korelačním koeficientu r) shrnuje Tabulka 7.

Tabulka 7 – Korelace předčasných odchodů a nezaměstnanosti

	Předčasné odchody ZŠ Předčasné odchody SŠ	Předčasné odchody ZŠ Nezaměstnanost	Předčasné odchody SŠ Nezaměstnanost
2017	0,22	0,49	0,17
2018	0,20	0,55	0,22
2019	0,15	0,51	0,25
2020	0,20	0,58	0,14

Souvislost mezi uvedenými typy předčasných odchodů ze ZŠ a SŠ existuje. Sílu vztahu lze ale považovat za **nízkou**. Mezi lety 2017 a 2020 se hodnota korelačního koeficientu pohybovala v intervalu 0,15 (rok 2019) až 0,22 (rok 2017). Tato síla napříč sledovaným obdobím variovala, nebylo však indikováno nějaké setrvalé posílení nebo oslabení vztahu.

Předčasně odcházející ze ZŠ a SŠ jsou dvě odlišné skupiny, a to jak velikostí (ve školním roce 2018/2019 šlo o 3 630 žáků, kteří ukončili PŠD v 7. nebo 8. ročníku, a 399 729 žáků, kteří předčasně odešli ze střední školy), tak i důvody odchodů. Přitom neúspěch na úrovni ZŠ může limitovat úspěšné studium na SŠ a zvyšovat riziko předčasných odchodů (Bocan et al., 2018). Předčasně odcházející žáci ze ZŠ, pokud přecházejí na střední školu, nastupují zejména do oborů nižšího středního vzdělávání (obory E). Z výkazů M8 o SŠ k 30. 9. 2019 vyplývá, že do prvních ročníků tohoto typu studia pro školní rok 2019/2020 nastoupilo 2 923 žáků ze 7. a 8. ročníku ZŠ. Největší podíly předčasných odchodů ze vzdělávání vykazují přitom právě učební obory bez maturity (Trhlíková 2013, Svobodová 2022c). Například v roce 2019 předčasně odešlo 9 % žáků ze středního vzdělávání s maturitní zkouškou, ale celých 21 % ze středního vzdělávání s výučním listem, přičemž v 56 % odchodů bylo důvodem zanechání studia.

Nejsilnější vztah byl indikován mezi předčasnými odchody na ZŠ a nezaměstnaností. Vztah mezi předčasnými odchody na SŠ a nezaměstnaností mladistvých a mladých dospělých ve věku 15 až 19 let se podobně jako vztah mezi předčasnými odchody ukazuje obdobně slabý. Zatímco u prvního vztahu se hodnota korelačního koeficientu pohybovala mezi 0,49 (rok 2017) až 0,58 (rok 2020), a tento vztah tak lze považovat z hlediska jeho síly za **podstatný**, sílu druhého vztahu lze považovat za **nízkou**, snad jen v roce 2019 ji lze považovat za *střední*; hodnoty korelací se pohybovaly v intervalu 0,14 (rok 2020) až 0,25 (rok 2019).

7 Závěr

Cílem výzkumu bylo zmapovat vztah mezi předčasnými odchody ze ZŠ a ze SŠ a nezaměstnaností mladých. Z analýzy vyplynula nízká síla vztahu mezi předčasnými odchody ze ZŠ a předčasnými odchody ze SŠ a nezaměstnaností mladých. Silný vztah se ukázal mezi předčasnými odchody ze ZŠ a nezaměstnaností mladých. Pokud bychom uvažovali o vztahu mezi předčasnými odchody a nezaměstnaností jako o kauzálním, pak by předčasné odchody ze ZŠ vysvětlovaly nezaměstnanost z 24 až 34 % a předčasné odchody ze SŠ ze 2 až 6 %.

Osoba, která ukončí neúspěšně studium na ZŠ nebo SŠ, zpravidla vstupuje na pracovní trh, buď přímo, nebo jako uchazeč o zaměstnání. Určitá část osob pak pravděpodobně volí jiné alternativy (v úvahu přichází např. jiné formy či místa vzdělávání, pobyt v zahraničí, neaktivita na trhu práce např. s podporou živobytí ze strany jiných osob apod.). Část předčasně odcházejících ze škol se může do vzdělávání vrátit později. V analýze bylo nutné přihlídnout k omezením vyplývajícím z datových zdrojů. V případě nezaměstnanosti nebyla k dispozici podrobnější data, která by umožňovala další členění této skupiny uchazečů o zaměstnání. Tato data byla Úřadem práce poskytnuta až od roku 2021. V případě podílu nezaměstnaných by bylo zajímavé nahlédnout i na věkovou skupinu 19–24 let, protože běžný odchod ze čtyřleté SŠ může být ve věku 18–19 let, v případě odkladů a opakování ročníků i později. Proto je pravděpodobné, že se skupiny předčasně odcházejících ze SŠ a skupiny nezaměstnaných mladých do 19 let věkové skupiny částečně míjejí. Podobně také data MŠMT, data dostupná ve výkazech o ZŠ a SŠ neumožňují podívat se na vzdělávací dráhu konkrétní skupiny žáků, a bližší pohled by tam mohl být získán prostřednictvím dalšího využití individuálních dat ze školních matrik.

Výše uvedená zjištění tak, především v případě problematiky předčasných odchodů ZŠ, potvrzují nutnost včasné prevence tohoto jevu. Ten totiž, pokud zůstane neřešený, má ve svém důsledku zásadní vliv na fenomén nezaměstnanosti, potažmo reprodukci chudoby a sociálního vyloučení.

8 Seznam literatury

Bocan, M., Svobodová, A., & Vepřková, R. (2018). *Výzkum předčasných odchodů žáků ze vzdělávání v Ústeckém kraji*. Odbor pro sociální začleňování (Agentura), Úřad vlády ČR.

Eurostat. (2022). *Early leavers from education and training*. [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Early leavers from education and training#Overview](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Early_leavers_from_education_and_training#Overview)

Hloušková, L. (2014). Mám základní vzdělání: příčiny a důsledky předčasných odchodů ze studia a ze vzdělávání. *Studia paedagogica*, 19(2), pp. 11-38. [1 StudiaPaedagogica 19-2014-2 4.pdf \(muni.cz\)](#)

Lang, P. & Matoušek, R. (2020). *Metodika pro posouzení sociálního vyloučení v území*. Odbor pro sociální začleňování (Agentura), Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. <https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/Metodika-pro-posouzen%C3%AD-soc.-vylou%C4%8Den%C3%AD.pdf>

Matoušek, R. (2019). *Finanční dopady předčasných odchodů ze vzdělávání pro stát a jednotlivce*. Odbor pro sociální začleňování (Agentura), Úřad vlády ČR. https://www.socialni-zaclenovani.cz/wp-content/uploads/Financi_dopady_predcasnych_odchodu.pdf

MŠMT. 2017. *Informace k předávání dat. Základní informace*. [Základní informace.pdf, MŠMT ČR \(msmt.cz\)](#)

MŠMT. (n.d.). *Informace a metodické poznámky k předávání individuálních údajů ze školních matrik*. [Informace a metodické poznámky \(msmt.cz\)](#)

NÚV. (2011-2022). *Střední vzdělávání*. [střední vzdělávání, Národní pedagogický institut České republiky \(dříve Národní ústav pro vzdělávání\) \(nuv.cz\)](#)

Regionální stálá konference Ústeckého kraje. Nedatováno. *Monitoring předčasných odchodů ze vzdělávání*. Dostupné z: <https://rskuk.cz/monitoring-predcasnych-odchodu-ze-vzdelavani>

Svobodová, A. 2022a. O čem mluvíme, když mluvíme o předčasných odchodech ze vzdělávání – část I. *Školní poradenství v praxi*. <https://www.rizeniskoly.cz/cz/casopis/skolni-poradenstvi-v-praxi/o-cem-mluvime-kdyz-mluvime-o-predcasnych-odchodech-ze-vzdelavani-cast-i.m-8714.html>

Svobodová, A. 2022b. O čem mluvíme, když mluvíme o předčasných odchodech ze vzdělávání – část II. V recenzním řízení.

Svobodová, A. 2022c. O čem mluvíme, když mluvíme o předčasných odchodech ze vzdělávání – část III. V recenzním řízení.

Trhlíková, J. (2013). *Předčasné odchody žáků ze středních škol: Názory pracovníků škol a úřadů práce na nástroje prevence a intervence*. NÚV. [PREDCASNE ODCHODY pro www final.pdf \(nuv.cz\)](#)

Trhlíková, J. (2015). *Prevence a intervence předčasných odchodů ze středních škol: Příručka opatření*. NÚV. [E-9.0.107 Prevence a intervence predcasnych odchodu ze srednich skol \(prirucka opatreni\).pdf](#)

Trhlíková, J. (2018). *Metodická doporučení pro práci se žáky ohroženými předčasným odchodem ze vzdělávání*. NÚV. [E-9.0.158 Metodicka doporučení pro práci se žáky ohroženými predcasnym odchodem z e vzdelavani.pdf](#)

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

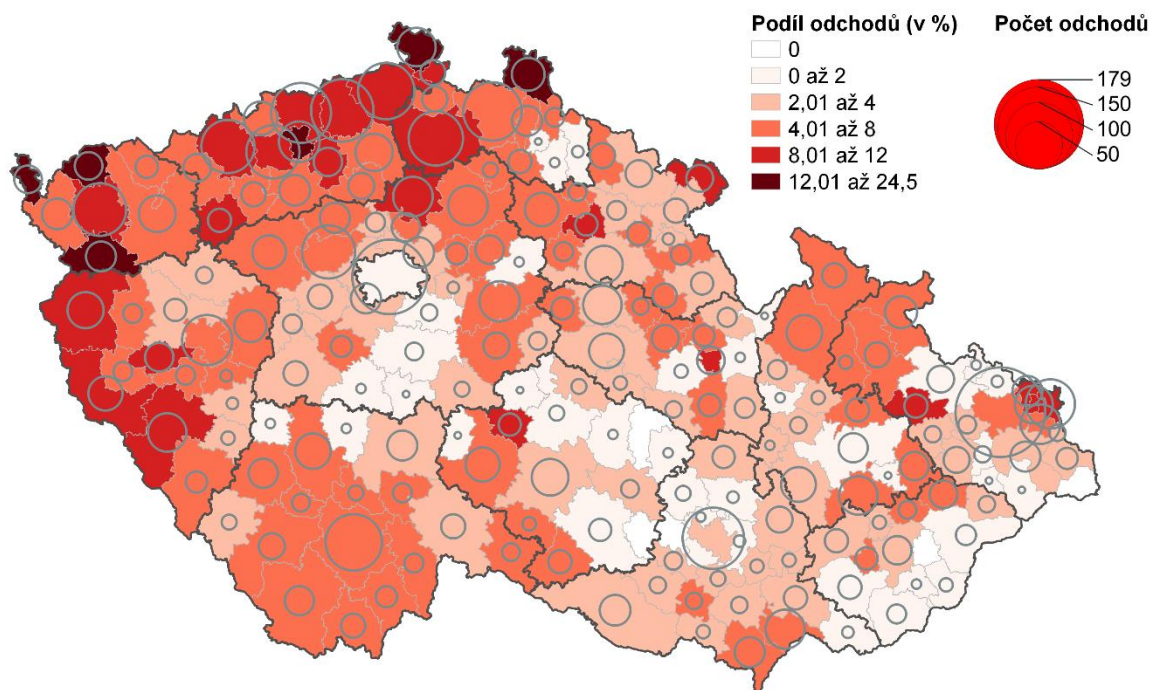

Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (2004). [školský zákon, MŠMT ČR \(msmt.cz\)](#)

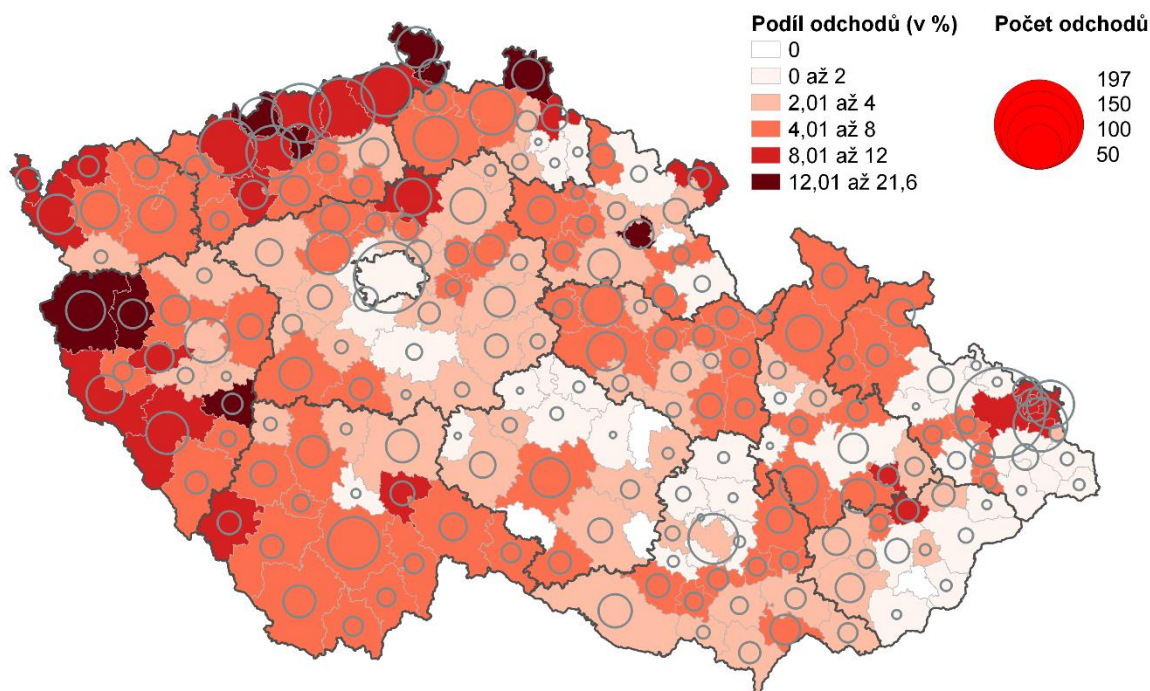

9 Přílohy

Mapa 4 – Počet a podíl předčasných odchodů ze ZŠ – 2017, SO ORP (v %)

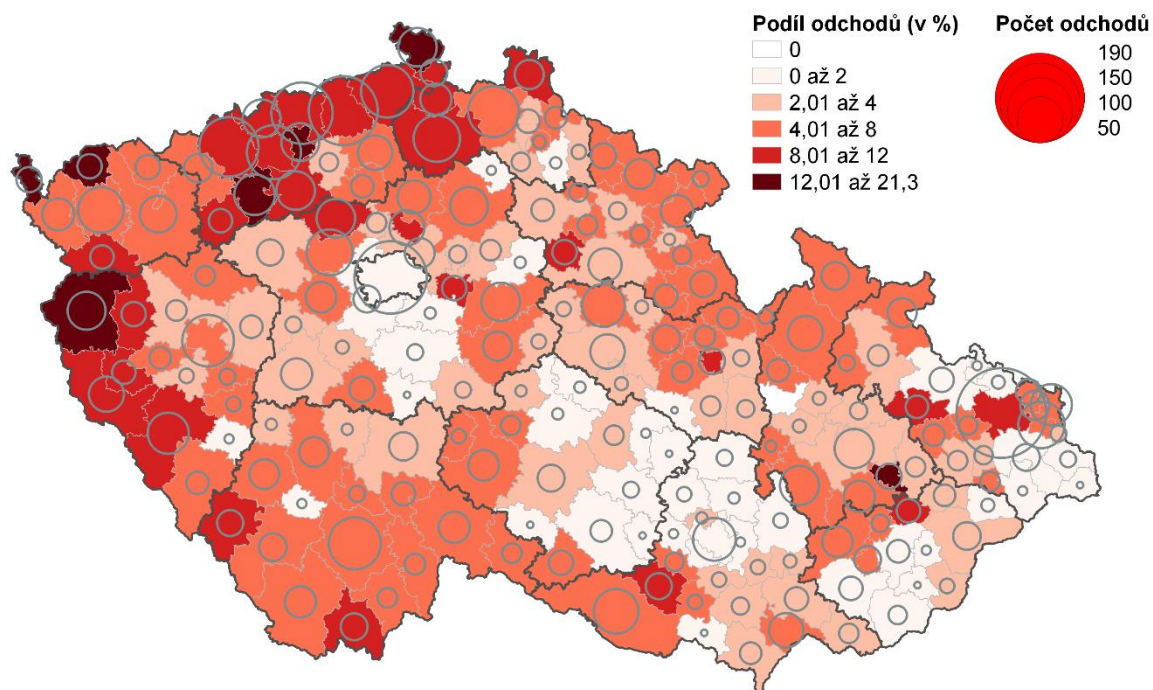

Mapa 5 – Počet a podíl předčasných odchodů ze ZŠ – 2018, SO ORP (v %)

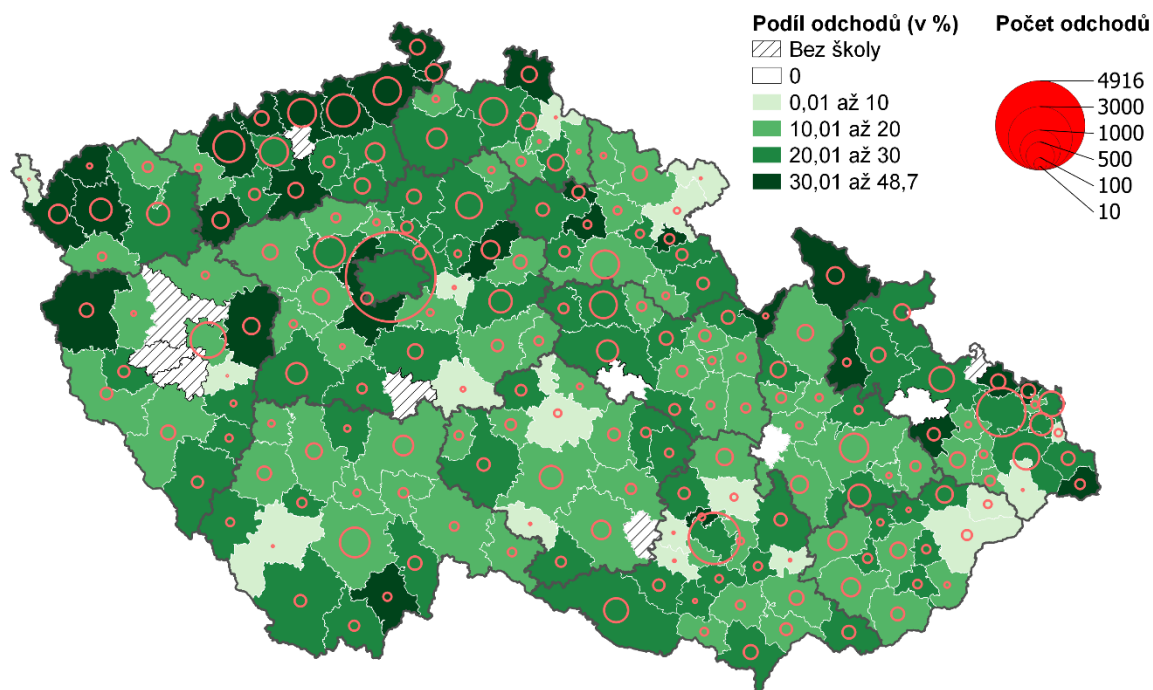

Mapa 6 – Počet a podíl předčasných odchodů ze ZŠ – 2019, SO ORP (v %)

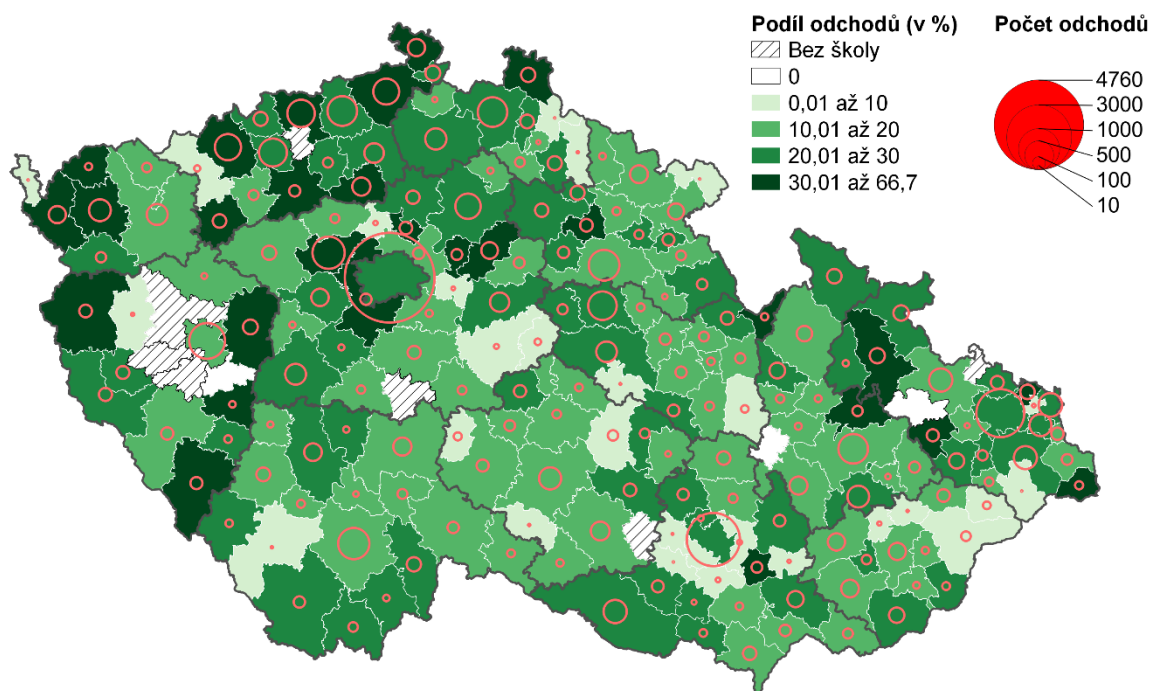

Mapa 7 – Počet a podíl předčasných odchodů ze SŠ – 2017, SO ORP (v %)

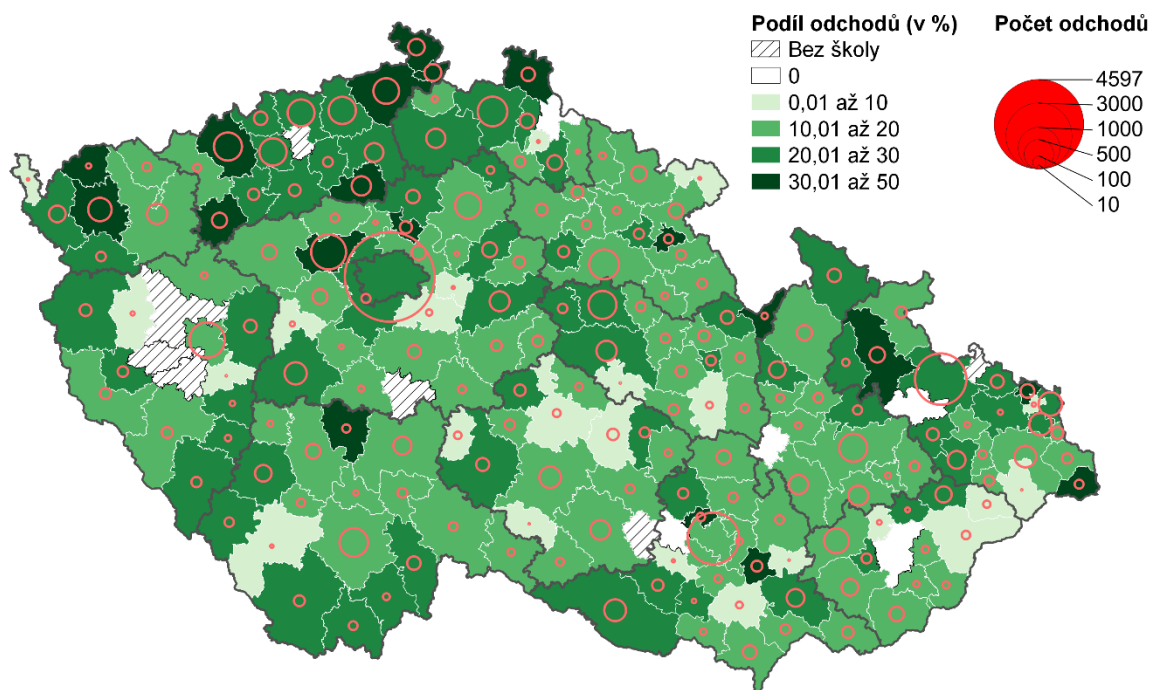

Mapa 8 – Počet a podíl předčasných odchodů ze SŠ – 2018, SO ORP (v %)

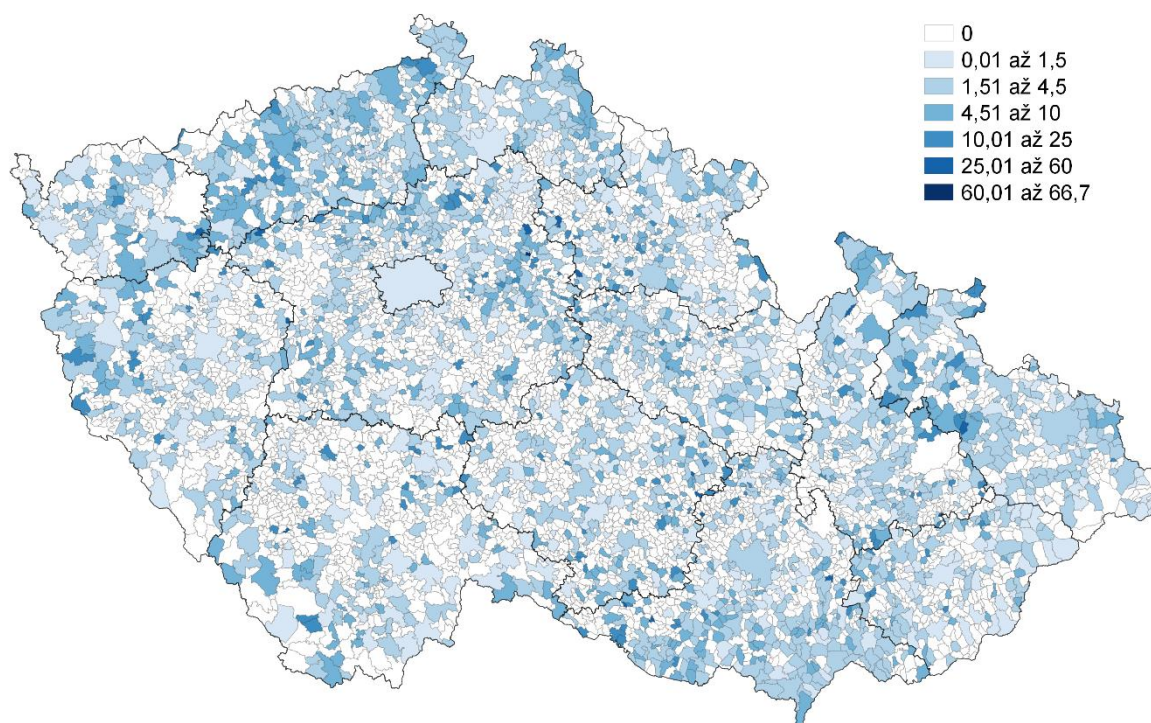

Mapa 9 – Počet a podíl předčasných odchodů ze SŠ – 2019, SO ORP (v %)

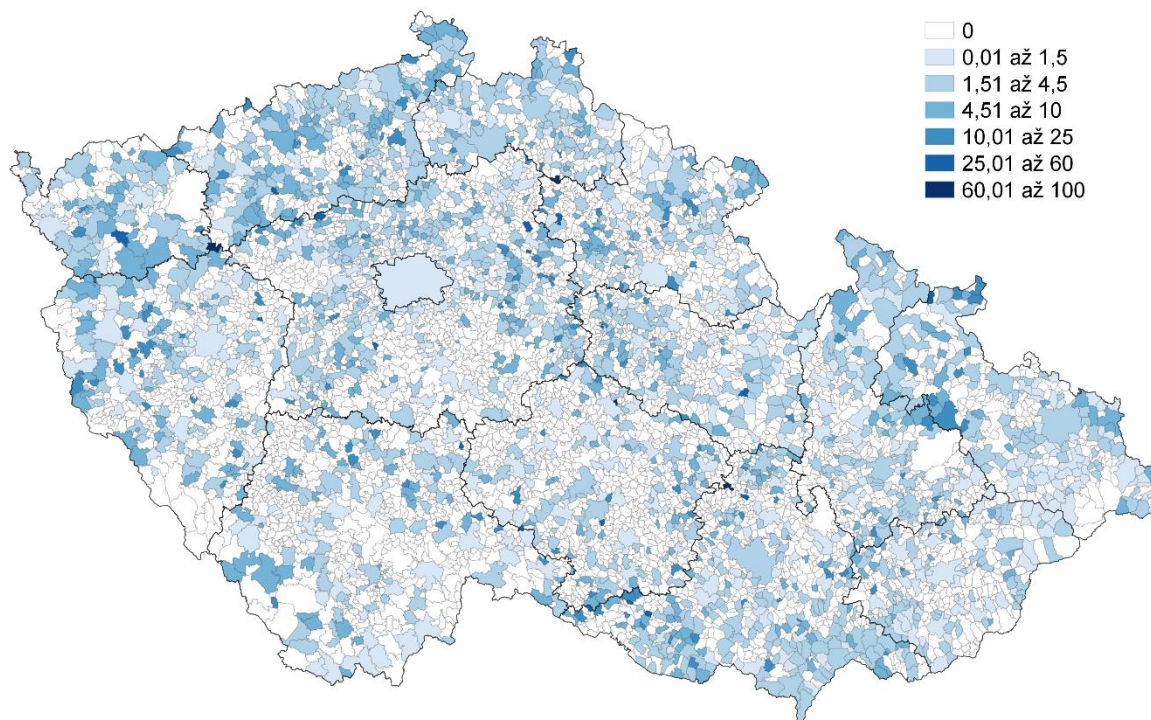

Mapa 10 – Podíl nezaměstnaných do 19 let – prosinec 2017, obce (v %)

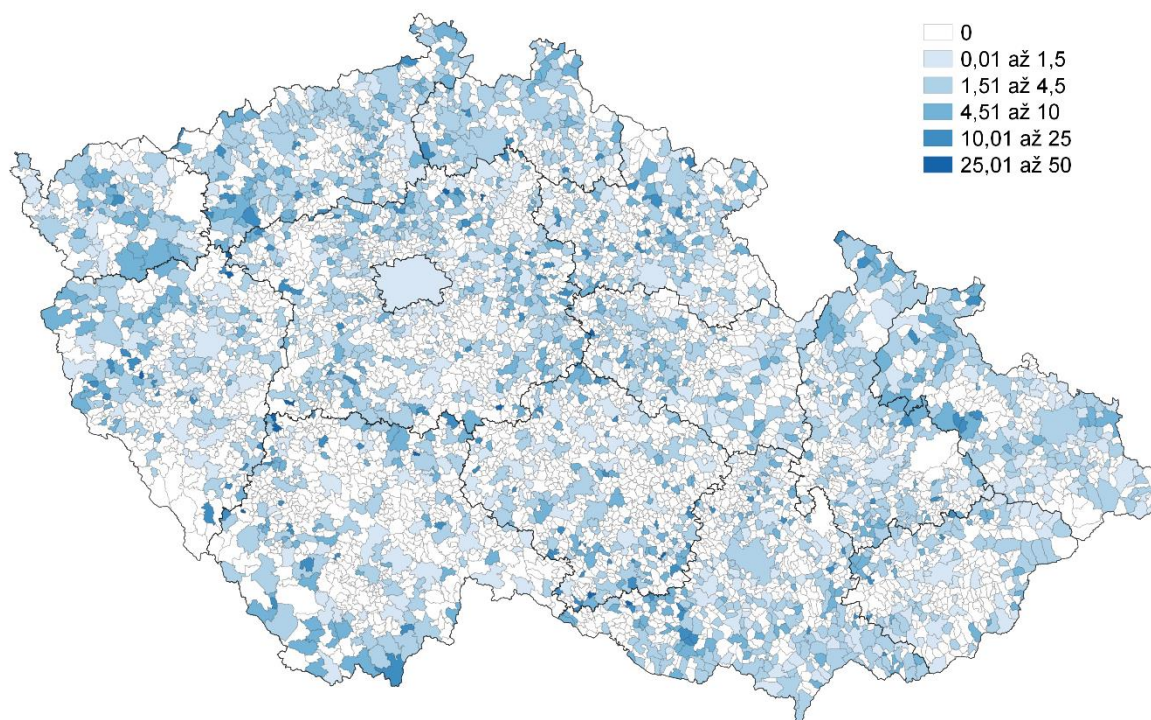

Mapa 11 – Podíl nezaměstnaných do 19 let – prosinec 2018, obce (v %)

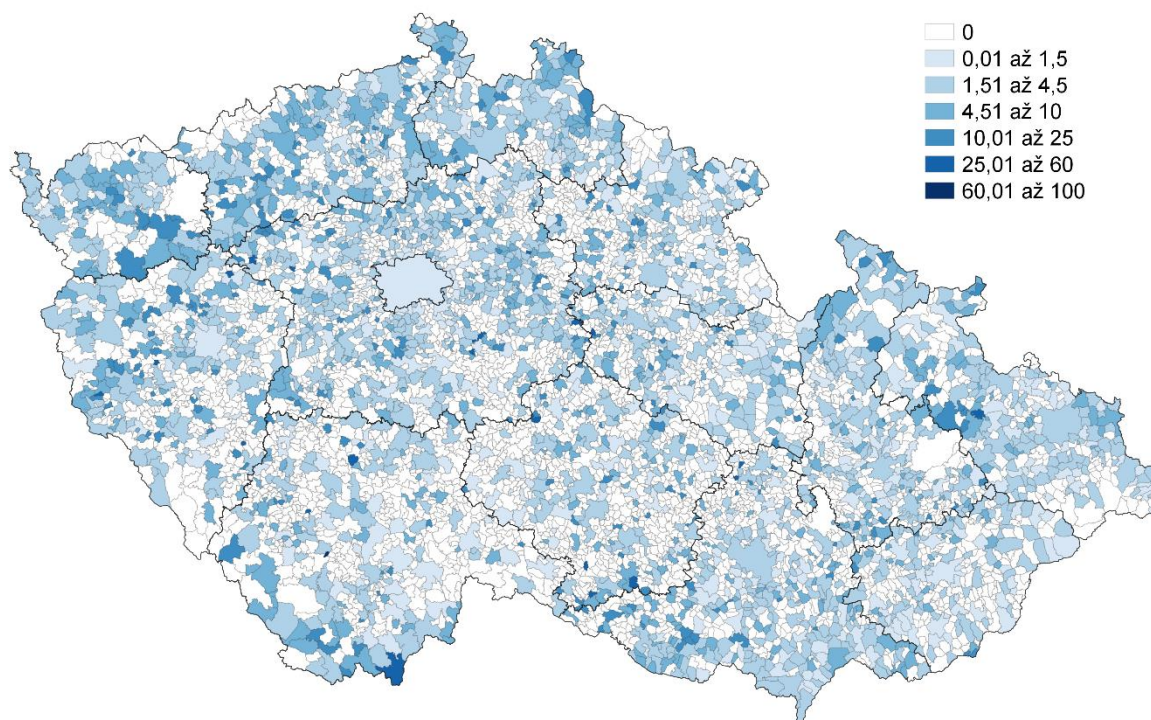

Mapa 12 – Podíl nezaměstnaných do 19 let – prosinec 2019, obce (v %)

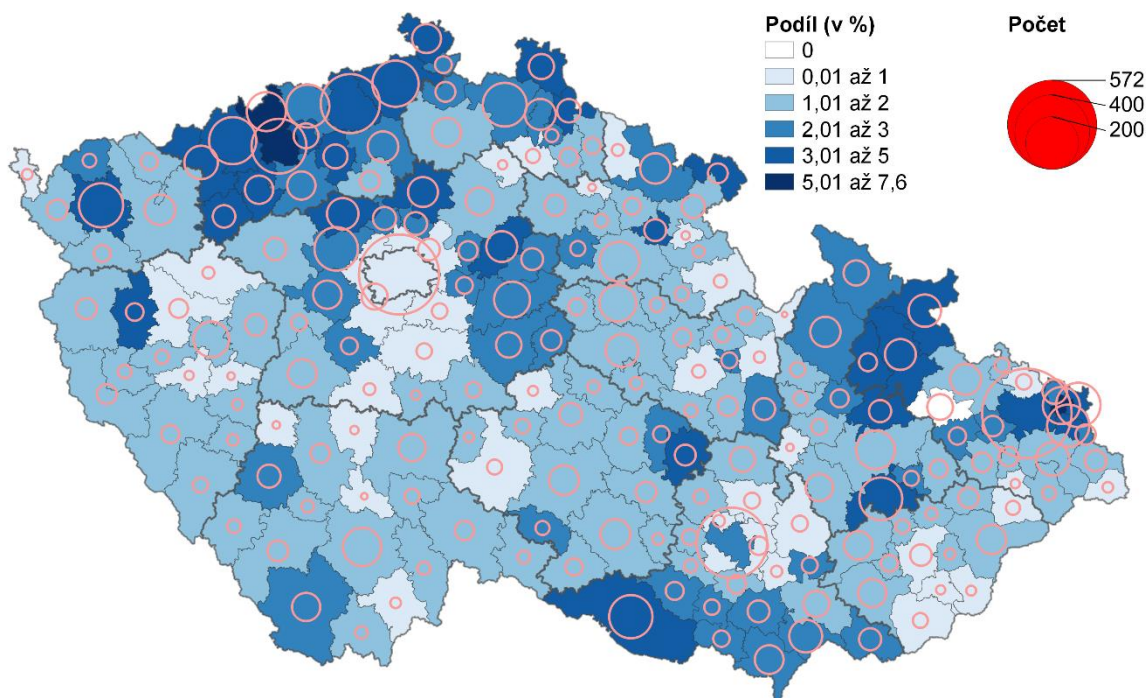

Mapa 13 – Podíl nezaměstnaných do 19 let – prosinec 2020, obce (v %)

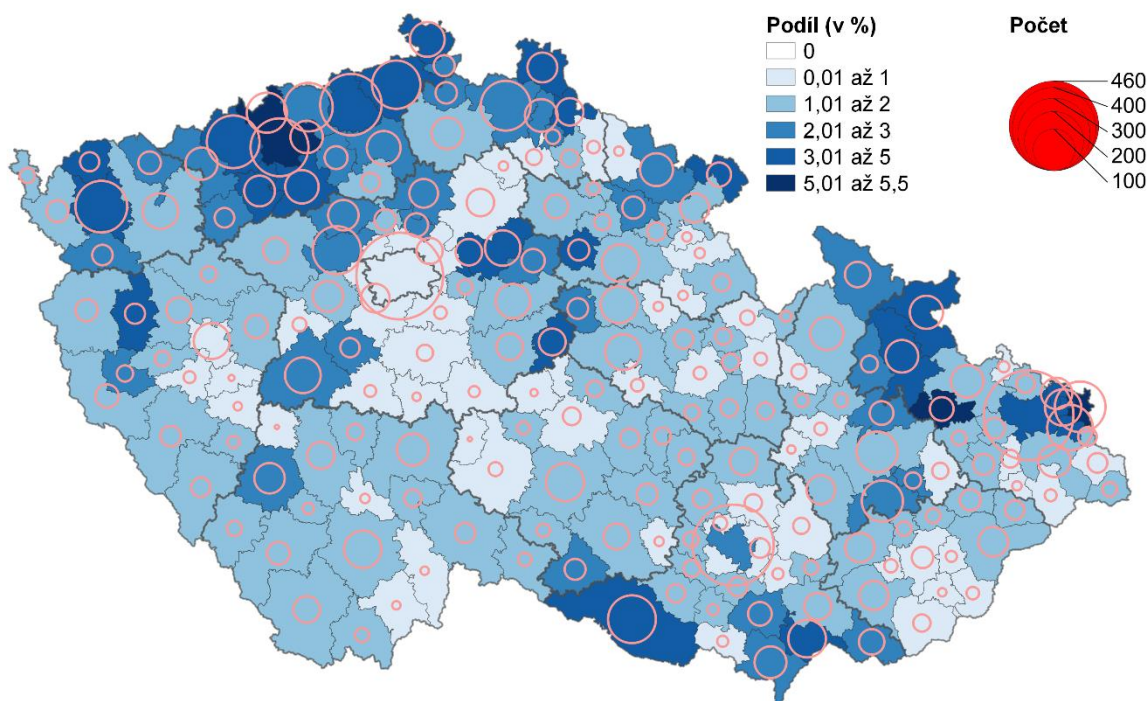

Mapa 14 – Počet a podíl nezaměstnaných do 19 let – prosinec 2017, SO ORP (v %)

Mapa 15 – Počet a podíl nezaměstnaných do 19 let – prosinec 2018, SO ORP (v %)

Mapa 16 – Počet a podíl nezaměstnaných do 19 let – prosinec 2019, SO ORP (v %)

